(Re)construcţia identitară.
Între memoria trecutului şi „memoria viitorului”

Otilia UNGUREANU (RĂUȚĂ)
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
otiliaungureanu83@yahoo.com

Abstract: Starting from the idea that the history exerts a major importance over the portrayal of the human being, the present paper aims to analyse the way in which the consciousness of the individual who fights with the historical mechanism of surviving reflects in literature. The recalled history achieves different extents according to the person who relates the facts. Joining four memorial writings led us towards the assumption that a human can choose to remember the past in a resigned way or on the contrary he may project a macabre vision of the lived reality. Thereby the memory places face to face two types of consciousness, defining itself as a restoring act, a manner of the recovery of the self but also as an instrument of revenge or image of absolute despair. *Verbalization* stands against *silence* and *oblivion* so as to preserve the memory and implicitly the man's identity who's reconciled with himself and with his destiny or the man's identity who is caught in the trap of the past, being emptied of the hope of a bright future. Intellectual's perspective is vehemently against the dilution of the trauma through Christian filtration, accepting the burden of hate, revolt, and despair in the name of those who were victims of Communist system.
Keywords: *(re)construction of identity, memory, Herta Müler, Aniţa Nandriş-Cudla, Liliana Corobca.*

„Şi totuşi stăm între trecut şi viitor ca un corp vermiform de fluture între cele două aripi ale sale. Pe una o putem folosi la zbor, căci ne-am trimis filamentele nervoase până către marginile ei; cealaltă ne este necunoscută de parcă ne-ar lipsi ochiul din partea dinspre ea. Dar cum putem zbura cu o singură aripă?”
(Mircea Cărtărescu, *Orbitor*)

Secolul al XX-lea reprezintă în istorie o perioadă marcată de două războaie mondiale, de sisteme totalitare şi revoluţii care şi-au lăsat profund amprenta în conştiinţa individuală a omului. Genurile biografice înfloresc după o epocă în care adevărul individual a fost respins în numele ideologiei sau al istoriei. Memoria luptă împotriva fragmentării individualităţii, definindu-se ca act reparator, prin care se încearcă atât exorcizarea demonilor trecutului cât şi regăsirea sinelui. *Cuvântul* rostit sau scris se ridică violent împotriva *tăcerii*, împotriva istoriei colective pe care individul ar vrea să o uite, pledând pentru conservarea memoriei şi implicit a identităţii omului. Vladimir Tismăneanu

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

surprinde în câteva afirmaţii această încercare a societăţii comuniste de a suprima memoria individuală şi de a o dizolva în memoria colectivă, cenzurată de ideologie:

> Societatea comunistă e o societate *mnemofobică*, în care amintirea este considerată păcat. În ea, pentru ca natura umană să fie plasticizată *ad infinitum*, trebuie ca şi memoria să fie complet topită, suprimată. Adversarul numărul unu al comunismului este memoria. [Tismăneanu, 2002: 185]

Activând în memoria colectivă o rechemare a amintirilor blocate, legate de existenţa traumatizantă sub regimul totalitar, scrierile memorialistice recuperează nu numai un trecut dureros, ci şi eul profund al individului care a luptat cu mecanismul istoric pentru supravieţuire. Trecutul îndepărtat, deşi mai puţin cunoscut în termeni autentici de către generaţia actuală, rămâne viu în amintirea celor ce au suferit împreună cu familiile lor ororile comunismului, materializate în deportarea a mii de oameni în Siberia, pierderea bunurilor materiale, despărţirea familiilor, crime, foamete, umiliri sau discriminări. Istoria colectivă se întâlneşte astfel cu istoria personală, lucrând împreună la umplerea golurilor trecutului, dar şi la conturarea unor tipuri umane care aleg să se raporteze diferit la răul ce îşi face simţită prezenţa prin comunism. Vocile naratorilor nuanţează divers fragmentele trecutului distorsionat de evenimente nefaste, evidenţiindu-se obsesiile şi traumele individuale, care devin o permanenţă a fiinţei. *Cuvântul* poate fi o armă a răzbunării şi a manifestărilor fruste şi revoltate sau poate fi un instrument al regăsirii şi al structurării unui etalon comportamental. Omul poate să-şi amintească trecutul ca pe o sumă de evenimente iminente care prin suferinţă au întărit fiinţa şi au conturat o conştiinţă morală lucidă sau poate să evoce răul, proiectând o viziune macabră a realităţii trăite, realitate ce devine o apăsare constantă şi totală. Rememorarea poate (re)construi identitatea fiinţei atunci când trecutul este acceptat cu seninătate în ciuda tragismului vieţii, mesajul personajului-narator accesând o perspectivă vizionară a unui viitor luminos. Pe de altă parte, evocarea la nesfârşit a răului pur dezechilibrează fiinţa umană, care rămâne prinsă într-un trecut traumatizant, ce nu permite conturarea unei *memorii a viitorului,* caracterizată de încrederea şi speranţa în ceea ce va veni. Închiderea fiinţei în capcana trecutului anulează implicit deschiderea spre viitor şi construieşte o legătură dificilă între lector şi evenimentele relatate, în contextul în care scrierea emană o aură extrem de negativă... dar oare nu acest tip inconfortabil de rememorare este cel care nu permite trecutului să fie uitat chiar cu sacrificiul echilibrului interior?

Patru dintre scrierile memorialistice care reiterează trecutul personal integrat în trecutul istoric al poporului român, prezintă încercarea de supravieţuire, într-un univers totalitar românesc, a tinerilor intelectuali hărţuiţi de Securitate (*Animalul inimii*, de Herta Müler), experienţele unui tânăr de şaptesprezece ani în lagărele din URSS (*Leagănul respiraţiei*, de Herta Müler) sau, ca o altă faţă a aceluiaşi adevăr, se prezintă lupta pentru supravieţuire a oamenilor simpli din Bucovina, în condiţiile deportării în Siberia, a înstrăinării de familie şi a dezlipirii de plaiurile natale sub braţul de fier al sistemului politic totalitarist – (*Capătul drumului* de Liliana Corobca şi *20 de ani în Siberia*, de Aniţa Nandriş-Cudla). Perspectiva intelectualului care se retrage în pesimism şi singurătate se separă de perspectiva omului cu trei clase care se adânceşte în pătrunderea tainelor contorsionate ale destinului său cu sprijinul celor dragi şi mai ales cu speranţa ajutorului divin. În aceste condiţii, mesajul ce ajunge la cititorul contemporan se rupe între două trăiri complet opuse, născute dintr-un trunchi comun al traumelor suferite în timpul regimului totalitar.

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Animalul inimii sintetizează povestea a patru tineri studenţi şvabi din Banat (între care se află şi naratoarea), într-o Românie dominată de un regim al terorii, ce îşi lasă adânc amprenta în conştiinţa umană, măcinată de frica unui duşman ale cărui tentacule se află pretutindeni:

> Oamenii îi simţeau pe dictator şi pe paznicii săi stând deasupra tuturor planurilor secrete de fugă, oamenii îi simţeau cum pândesc şi cum răspândesc frica. [Müller, 2016: 52]

Bănuiţi de scrierea unor poeme subversive, naratoarea, împreună cu Georg, Edgar şi Kurt, intră în vizorul Securităţii, sunt urmăriţi, anchetaţi constant şi supuşi interogatoriilor umilitoare şi abuzive de către căpitanul Piele. Nevoiţi să se retragă într-un limbaj cifrat, să apeleze la metode prin care să detecteze dacă scrisorile le sunt interceptate, să citească pe ascuns cărţi „scrise în limba maternă, în care vântul se potolea” [Müller, 2016: 51], cei patru tineri trăiesc iluzia evadării într-un Occident utopic ce apare ca vis unanim al celor persecutaţi:

> Toţi cei ce umblau prin oraş cu ţinutul lor întipărit pe obraz îşi miroseau mâinile. Ei nu cunoşteau cărţile din căsuţa de vară. Dar voiau să ajungă acolo. Acolo de unde veneau aceste cărţi, existau blugi şi portocale, jucării moi pentru copii şi televizoare portabile pentru taţi şi dresuri subţiri ca un abur şi tuş veritabil de gene pentru mame. Toţi trăiau cu gândul emigrării. [Müller, 2016: 51]

Lumea evocată în *Animalul inimii* se construieşte pornind de la neputinţa acceptării prezenţei tatălui, obligat să facă parte din trupele SS. Deşi bărbatul îşi reconstruieşte viaţa, ea rămâne marcată de faptele tinereţii şi impregnată de ororile acelor vremuri, fapte ce se răsfrâng automat şi asupra familiei. Conflictul interior al naratoarei rămâne viu şi se exteriorizează prin înstrăinarea faţă de membrii familiei şi prin negarea implicită a descendenţei sale. Trauma copilăriei este retrăită prin trauma suportată de naratoare în lumea comunistă, fiind prezentată în aceleaşi nuanţe, ca un cerc strâmt, fără scăpare, în care omul este obligat să trăiască zilnic terorizat de frica morţii. Figura paternă devine astfel simbol al morţii şi al fricii imposibil de controlat, suprapunându-se în plan mintal cu regimul opresiv:

> Cel întors acasă făcuse cimitire şi trebuia să mă zămislească şi pe mine. Am devenit copilul lui şi am fost silită să cresc împotriva morţii. Mi s-a vorbit pe un ton şuierător. Mi s-a dat peste mâini şi am fost străfulgerată cu privirea. Dar nimeni nu m-a întrebat vreodată în care casă, în care loc, la ce masă, în ce pat şi în ce ţară aş fi vrut să merg, să mănânc, să dorm sau să iubesc pe cineva cu frică, mai mult decât acasă. [Müller, 2016: 38-39]

Nereuşind să se identifice nici cu membrii familiei, nici cu naţionalitatea română pe care o respinge constant, naratoarea construieşte o lume proprie pe care o nuanţează conform obsesiilor, fobiilor şi neputinţelor personale, o lume închisă într-un limbaj metaforic, extrem de creativ şi expresiv. Romanul circular, care pare să sugereze imposibilitatea scăpării, începe şi se termină cu o secvenţă ce închide într-o simbolistică negativă ideea tăcerii:

> Când tăcem, suntem dezagreabili, spuse Edgar, când vorbim, devenim ridicoli. [Müller, 2016: 7-234]

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Verbalizarea devine o manieră de exorcizare a răului, într-o încercare de eliberare, particularizată de redarea unor imagini şocante, teribile uneori, decupate din realitatea unei lumi în care individul nu pare să aibă nici cea mai mică şansă de scăpare. Frica este o constantă a existenţei omului care ajunge să-şi poarte zilnic povara neputinţei, a lipsei de intimitate, ce naşte obsesii şi fobii:

> De când cu percheziţiile, Edgar, Kurt şi Georg aveau la ei tot timpul periuţa de dinţi şi un prosop mic în buzunarul de la giacă. Se gândeau că vor fi arestaţi. Ca să-şi dea seama dacă umblă cineva la cuferele lor, puneau dimineaţa două fire de păr pe capac. Seara firele de păr nu mai erau acolo. Kurt spuse: în fiecare seară, când mă culc, simt că am nişte mâini reci sub spinare. Mă întorc pe o parte şi-mi trag picioarele până la burtă. E de groază când trebuie să adorm. [Müller, 2016: 69].

Lumea descrisă de Herta Müller în *Animalul inimii* este hărţuită de Securitatea care pare să fie pretutindeni, fiecare vorbă spusă contra regimului fiind aspru pedepsită prin încarcerări, bătăi, anchete şi umiliri sau chiar moarte. Frica este sentimentul dominant al personajelor cărţii. O scenă importantă în acest sens surprinde excluderea post-mortem a Lolei, colega de cameră a naratoarei, care se sinucide, spânzurându-se cu un cordon în dulapul din cameră. Absurditatea situaţiei, dar şi dezumanizarea individului fragmentat între conştiinţa personală şi conştiinţa socială, apar nediluate, construind un scenariu al înfrângerii şi al resemnării umane:

> Peste două zile, la ora patru după-amiază, în aula mare, Lola, care se spânzurase, a fost exclusă din partid şi exmatriculată din facultate. Au participat la şedinţă sute de studenţi. Cineva stătea în spatele tribunei vorbitorilor şi spuse: Ne-a înşelat pe toţi, nu merită să fie studentă a patriei noastre şi membră de partid. Toţi au aplaudat. Seara, în pătrat, cineva a spus: Pentru că tuturor le-a venit să plângă, de-aia au aplaudat prea mult. Nimeni nu a îndrăznit să înceteze primul. Fiecare se uita în la palmele celorlalţi în timp ce aplauda. Unii s-au oprit o clipă, s-au speriat şi au aplaudat iar. Pe urmă majoritatea ar fi vrut să termine, se auzea cum în sală aplauzele îşi pierd ritmul, dar, întrucât cei puţini începuseră din nou să aplaude şi păstrau bine ritmul, aplaudă şi majoritatea mai departe. [Müller, 2016: 30]

Viziunea asupra lumii este macabră, căci senzaţia vieţii fără perspectivă, confruntarea cu trădările prietenilor obligaţi să devină informatori sub presiunea securităţii, cu munca fără rost în fabrici, accentuează angoasa fiinţei, care pentru a evada apelează în unele cazuri la sinucidere. Spaţiul în care omul este obligat să trăiască este sufocant, alienant, lipsit de nuanţe şi de individualitate. Lumea se schimbă odată cu trecerea timpului, prieteniile sunt fragile şi se destramă uşor, moartea nu mai impresionează pe nimeni pentru că cel ce moare este privit ca unul care a găsit o portiţă de eliberare, pe când cei ce rămân trebuie să trăiască în acelaşi mediu dezolant. Personajele duc o viaţă dublă, cea care convine regimului şi normelor sale, şi cea care cultivă pasiunile şi pornirile fireşti ale sufletului, trăind astfel într-un conflict continuu cu propriul sine dar şi cu autorităţile comuniste. Constrângerile la care este supus individul conduc la fragmentarea identităţii, distrugând şi relaţiile cu cei din jur, fie ei membri ai familiei, colegi sau prieteni. *Tăcerea* devine complicele minciunii, o stare dezagreabilă ce permite dizolvarea adevărului şi persistenţa răului:

> Cât timp glasul suie, vorbind în ureche, aşteaptă adevărul. Dar, de îndată ce tace, totul e minciună, se gândeşte copilul, pentru că adevărul s-a şi dus pe gât. [Müller, 2016: 14]

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Animalul inimii apelează la memorie ca demers de tip identitar. Cele patru personaje, care se aseamănă între ele prin deconstruirea identitară, formează un grup al *păstrătorilor de memorie* situat în opoziţie cu *istoria*. Exerciţiul păstrării memoriei se identifică în roman cu păstrarea unităţii grupului:

> Când mă gândeam singură la Lola, nu-mi mai veneau în minte o mulţime de lucruri. Când ei mă ascultau, ştiam totul din nou. [Müller, 2006: 39].

Suprapunerea povestirilor se plasează pe direcţia (re)construcţiilor identitare care luptă împotriva regimului totalitar al lumii evocate. Vocile personajelor sunt reunite sub semnul maternităţii, refăcând contururile identităţii distruse de imaginea paternă:

> Când în loc să vorbim despre taţii noştri SS-işti, întorşi acasă, vorbeam despre mamele noastre, ne miram că aceste mame, deşi nu se văzuseră niciodată în viaţă, ne trimiteau scrisori aproape identice despre bolile lor. [Müller, 2016: 49]

Unificarea, într-o lume care susţine existenţa singulară, este posibilă doar prin intermediul scrisului care va reprezenta până la sfârşit un semn al identităţii.

Romanul *Leagănul respiraţiei,* scris de Herta Müller are la bază documentările autoarei şi ale poetului Oskar Pastior în legătură cu locurile fostelor lagăre din Ucraina, dar şi diverse mărturisiri ale supravieţuitorilor, biografia poetului, cât şi elemente ce reconstruiesc trăirile şi frustrările personale ale autoarei. Romanul este o invitaţie la interogaţii profunde ce urmăresc analizarea modului în care evoluează conştiinţa umană în condiţiile dificile ale deportării. Cum se modifică structura internă a persoanei ce a fost supusă traumei? Ce se conservă? Ce se pierde pentru totdeauna?

Narat la persoana întâi, romanul este încercarea personajului Leo Auberg de a pune în cuvinte cei cinci ani trăiţi în lagărul de muncă forţată. Romanul începe cu noaptea deportării din ianuarie 1945 şi se încheie cu fuga din ţară de după întoarcerea din lagăr, fiind construit ca un inventar introspectiv al memoriei, care, păstrându-se nealterată, respiră prin toţi porii protagonistului. La fel ca în romanul *Animalul inimii,* limbajul folosit de autoare este profund metaforic, creându-se impresia unei cadenţe ce trădează suflul interior al individului. Se conturează astfel imaginea unui adolescent măcinat de nesiguranţa propriei sexualităţi, de tortura dezvăluirii adevărului, de frica pedepsei instituţiilor legii şi mai ales de excluderea familiei:

> Înainte, în timpul şi după perioada din lagăr am trăit cu spaima de stat şi de familie. Cu spaima de dubla prăbuşire ce-ar fi însemnat ca statul să mă vâre la puşcărie ca răufăcător, iar familia să mă excludă ca pe-o ocară. [Müller, 2010: 4]

Conflictul interior precede astfel experienţa lagărului care pare din aceste motive chiar convenabilă:

> Voiam să ies din degetarul micului oraş unde toate pietrele aveau ochi. În loc să-mi fie frică, mă-ncerca un neastâmpăr ascuns. Şi-un sentiment de vinovăţie, fiindcă lista care-i făcea pe-ai mei să dispere erau un lucru convenabil pentru mine. Ai mei se temeau să n-o păţesc printre străini. In timp ce eu voiam să plec oriunde-ar fi, în orice loc care să nu mă ştie. [Müller, 2010: 3]

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Relaţiile familiale sunt extrem de reci, dominând anxietatea şi chinul remuşcărilor. Dependent de randevuurile din parc, Leo se îndepărtează de familie, devenind singuratic şi neînţeles de ceilalţi. Frica respingerii familiei, dublată de frica de puşcărie, amortizează reacţiile şi panica firească în faţa eventualei deportări. *Tăcerea* este o stare ingrată ce permite ascunderea adevărului şi dizolvarea personalităţii:

> Port cu mine un bagaj tăcut. Atât de profund şi de îndelung m-am împachetat în tăcere, că nu mă pot nicicum despacheta în cuvinte. Tot ce fac când vorbesc e doar să mă împachetez într-alt fel. [Müller, 2010: 4]

Experienţa pe care Leo Auberg o trăieşte înainte, în timpul şi după perioada lagărului permite urmărirea modificărilor aduse în structura internă a individului ca urmare a contactului cu provocările sistemului totalitarist sovietic. Transportat împreună cu mulţi alţii în vagoanele pentru vite, Leo ia contact pentru prima dată cu realitatea deportărilor, cu lipsa intimităţii care devine apăsătoare, cu ruşinea ce pare să se dizolve treptat, cu frica de moarte ce se conturează tot mai puternic. Odată ajuns în lagăr, impactul cu mizeria extremă, cu munca istovitoare cu cimentul, cărămizile şi cărbunele, tortura foamei şi fanteziile ei, macină personajul atât trupeşte cât şi sufleteşte. În lagăr scopul suprem al autorităţilor nu este exterminarea fizică ci reeducarea prin golirea identităţii şi prin suprimarea libertăţii interioare a individului. Adolescentul sensibil de altădată se transformă văzând cu ochii, pierzându-şi controlul asupra propriilor gânduri şi convingeri morale. Iadul lagărului dizolvă echilibrul interior, deposedând individul de propriul eu şi implicit înstrăinându-l de propria corporalitate:

> După ce făceam duş, stam în camera de trecere şi aşteptam. Goi cum eram, nişte creaturi chelboase, răsucite, arătam ca nişte vite de povară reformate. Niciunul din noi nu se ruşina. De ce să te mai ruşinezi când ai rămas fără corp? [Müller, 2010: 113]

Fără a fi ancorat în miezul valorilor creştine, îndepărtându-se de cei dragi încă din timpul când trăia alături de ei, Leo se adaptează traiului dur din lagăr cu preţul propriei identităţi. Moartea nu îl mai sensibilizează ca altădată, ci este doar un mijloc prin care poate căpăta o haină în plus sau o bucată de pâine pe care cel decedat le lasă în urmă. Traumele lagărului, imaginile trupurilor scheletice, *Îngerul Foamei* ce induce delirul, pedepsele aplicate celor ce sunt prinşi la furat, păduchii, frica de execuţii, coşmarurile, proiectează în interiorul personajului un alt sine, îngenuncheat de mecanismul regimului opresiv. Întors acasă, Leo realizează că niciodată nu va mai putea fi cel de dinaintea experienţei lagărului, înstrăinându-se total de propria individualitate, dar şi de familie. Trupul lui poartă pentru totdeauna sechelele traumelor fizice, iar sufletul conservă amintirile gestionate de „respiraţia normei ruseşti" care nu permite uitarea:

> Nimic n-avea legătură cu mine. Eram închis în mine şi dat afară din mine – lor nu le-aparţineam, şi mie îmi lipseam. Înainte de-a ajunge în lagăr fusesem şaptesprezece ani împreună cu ei, împărţisem între noi obiectele mari precum uşile, dulapurile, mesele, covoarele. Şi lucrurile mărunte, farfuriile şi ceştile, solniţa, săpunul, cheile. Şi lumina ferestrelor şi-a lămpilor. Acum eram un om schimbat. Ştiam unii despre alţii cum nu mai suntem şi nu vom mai ajunge niciodată. Să fii străin e, cert, o povară, dar să te simţi străin într-o imposibilă apropiere – e-o povară peste poate. Capul îl ţineam în valiză, respiram ruseşte. Nu voiam să plec, şi miroseam a depărtare. [Müller, 2010: 130]

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Deşi îşi reface viaţa, Leo nu mai poate scăpa de fobiile lagărului, de frica ce persistă, transformându-se în coşmaruri şi obsesii:

> Mereu mă caută obiecte care poate că n-au avut nimic de-a face cu mine. Vin peste mine noaptea şi vor să mă deporteze, să mă ducă înapoi acasă în lagăr. Şi pentru că vin în haită, îmi rămân înfipte nu doar în creier. Am o strângere de stomac ce-mi suie până-n cerul gurii. Leagănul respiraţiei se dă peste cap, răsuflu iute şi sacadat. [Müller, 2010: 18]

Deşi liber, personajul rămâne captiv al lagărului care nu mai este o reprezentare fizică, ci una fantomatică, grefată pentru totdeauna în structura sa interioară. Reîntoarcerea sinelui anterior devine astfel imposibilă, iar *verbalizarea* sau *tăcerea* nu mai oferă salvarea, ci doar întreţin delirul suferinţei:

> De la întoarcerea acasă pe comorile mele nu mai scrie SUNT AICI, dar nici AM FOST AICI. Pe comorile mele scrie: DE-AICI NU SCAP. Tot mai mult lagărul mi se-ntinde de la aria tâmplei stângi la aria tâmplei drepte. In felul ăsta sunt nevoit să vorbesc despre căpăţâna mea ca despre un teren, terenul unui lagăr. Nu te poţi apăra nici tăcând, nici povestind. [Müller, 2010: 141]

În aceste lumi, ce se conturează ca un infern, relaţia individului cu divinitatea este fie superficială, fie inexistentă. Dacă în *Leagănul respiraţiei* raportarea personajului la ideea de divinitate este minimă şi superficială, în *Animalul inimii* comentariile Lolei scot în evidenţă „credinţa” într-un Dumnezeu limitat, absent la nenorocirile oamenilor, un Dumnezeu care nu ia iniţiativă, ci se mulţumeşte să privească silenţios, satisfăcut de simpla prezenţă a omului în locaşul de închinare, fără a pătrunde caracterul duplicitar al acestuia sau fără a fi deranjat de el:

> Lola era de o săptămână membru de partid şi-şi arăta carnetul roşu. (...) Cineva spuse: Dar tu doar mergi la biserică. Şi Lola răspunse: Asta fac şi ceilalţi. Totul e să te faci că nu-l cunoşti pe cel cu pricina. Cineva spuse: Dumnezeu veghează asupra ta acolo, sus, şi partidul aici, jos. [Müller, 2016: 25]

Această viziune asupra divinităţii se conturează mai bine în momentul în care naratoarea o analizează pe doamna Margit, o femeie de naţionalitate ucraineană, prinsă în aceleaşi mreje ale regimului, care trăieşte la fel ca celelalte personaje cu dorinţa profundă de a părăsi România. Portretul divinităţii cât şi ideea de sfinţire sunt coborâte în derizoriu odată cu filtrarea necruţătoare a naratoarei, ochiul demistificator al acesteia zdrobind orice ar avea legătură cu ideea de Dumnezeu:

> De când o cunoşteam pe doamna Margit, sfânt însemna pentru mine un ronţăit alb şi uscat în gură, de la care îţi venea să râgâi şi să sudui. Pe Isusul ei îl cumpăra doamna Margit, în grabă, într-o procesiune în august, între autobuz şi treptele bisericii, dintr-un sac plin cu Isuşi răstigniţi. Isusul pe care îl săruta era deşeul unei oi de tablă din fabrică, învârteala rurală a unui muncitor între două schimburi. Singurul lucru drept la acest Isus de pe perete era faptul că fusese furat şi că înşela statul. [Müller, 2016: 122]

În cele două romane ale Hertei Müller simţul moralităţii se diluează în faţa traumelor fizice şi psihice, omul se separă nu numai de cei din jur, ci şi de Dumnezeu, pierzând astfel accesul la speranţa care se naşte din credinţa în divinitate şi din prietenia sinceră cu ceilalţi. Personajele Hertei Müller, proiecţii ale autoarei, „se simt (şi sunt de fapt)

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

prizoniere ale societăţii dictatoriale, dar şi ale propriilor frământări, care le împiedică să-şi rostească/rostuiască un discurs identitar coerent" [Spiridon, 2017: 2]. În aceste condiţii, *eul* este sistematic deconstruit, identitatea aflându-se în plină criză.

Plecând de la o realitate care presupune intersectarea cu regimul comunist, romanul *Capătul drumului* şi scrierea memorialistică *20 de ani în Siberia* se construiesc pe premisele rememorării trecutului, într-o manieră diferită de cea a Hertei Müller. Lumea care este evocată nu este mai blândă, dimpotrivă este extrem de incisivă şi necruţătoare. Evocarea se face de pe poziţia naratorului-personaj, dar Aniţa Nandriş-Cudla şi Ana Blajinschi nu se revoltă în faţa destinului, nu aleg să evoce răul decât la nivel superficial, pentru a umple spaţiile propriei peregrinări prin lume. Se construieşte astfel imaginea unei traume pe care cele două personaje au depăşit-o, iar trecutul contorsionat de amprenta comunismului nu capătă valoare absolută.

Acţiunile celor două scrieri – un roman în care ficţionalul se îmbină cu realul şi un jurnal care reiterează întâmplări reale – se întâlnesc la nivelul atitudinii personajelor faţă de lumea ce se defineşte după regulile unui purgatoriu. Ambele personaje feminine, Ana Blajinski şi Aniţa Nandriș-Cudla, trăiesc, în vara anului 1940, groaza ocupării satelor din Bucovina de către forţa militară rusă şi totodată realitatea deportării în Siberia. Aniţa Nandriș-Cudla, la vârsta de 36 de ani împreună cu cei trei copii mici, este despărţită de mama suferindă, de soţul pe care nu-l va mai vedea niciodată, şi deportată în Siberia. Călătorind alături de alţi deportaţi în vagoanele de animale, Aniţa veghează asupra copiilor şi luptă împotriva panicii şi a disperării. În aceeaşi manieră, mama Anei Blajinschi, eroina din *Capătul drumului,* va rămâne singură să lupte pentru supravieţuirea ei şi a fiicei de numai 10 ani, călătorind cu acelaşi tren al morţii. Lumea redată în ambele romane se nuanţează lucid, într-un limbaj simplu, lipsit de criptări, ce atinge cititorul nu prin estetică, ci prin relevarea unor realităţi dure ale istoriei româneşti şi totodată ale destinului individual. Caracterul şi convingerile morale ale Aniţei se limpezesc şi se conturează conform celor două forţe interioare, credinţa în Dumnezeu şi dragostea pentru familie, care o ajută să transforme experienţele dramatice în lecţii de maturitate şi paşi către mântuirea sufletului. Tânăra Ana Blajinski, pătrunde prin învăţăturile creştine ale mamei în aceeaşi zonă, de aceea nu-l acuze pe Dumnezeu pentru suferinţă şi încearcă să înveţe din orice experienţă oricât de negativă.

Personajele reprezintă o paradigmă a ţăranului român, care prin încrederea în Dumnezeu şi dragostea pentru oameni – indiferent de ce naţionalitate ar fi – se separă în mod natural de tot ce alterează fiinţa interioară. Aniţa nu condamnă niciodată neamul din care se trag cei ce i-au făcut rău, nu există discriminare, ură sau dorinţă de răzbunare în amintirile ei. Pedeapsa fărădelegilor celor care i-au schilodit mama, au despărţit-o de soţ şi au deportat-o în Siberia pentru a suporta împreună cu cei trei fii foamea, frigul, lipsa de intimitate, boala, este lăsată la latitudinea lui Dumnezeu care „îi va bate" după cum va hotărî el. Curajul, simţul moralităţii, demnitatea, cinstea şi înţelepciunea, care sunt adânc implementate în cugetul Aniţei, o fac să se evidenţieze între ceilalţi deportaţi şi să capete trecere în faţa semenilor:

> Care venia oleacă mai devreme de la lucru, punia un hârb ce avia, căci oale nu erau, punia înăuntru în plită şi câteva surcele pe lângă ea şi aştepta să-şi fiarbă ciaiu. Veniau ceilalţi, nu aviau unde să fiarbă şi scoteau hârbu celuilalt din plită, nefiert. Aşa începea sfada, de multe ori ajungeau şi la bătaie, dar pentru o nimic întriagă. (...) Eu mă apropii liniştit de plită şi le spun blând: daţi-mi voie dacă vreţi şi mie la plită, să-mi încălzesc ceva. Toţi văzând că eu m-am apropiet aşa cu vorbe bune, nu au avut îndrăzneală şi nici nu au avut pentru ce să strige la mine, ci mi-au dat drumu şi mi-au făcut loc. (...) Şi din data aceia,

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

totdeauna când veniam eu de la lucru, îmi făciau loc la plită fără să le spun eu ceva. [Nandriş-Cudla 2016: 120-121]

Romanul Lilianei Corobca se structurează în jurul aceleiaşi credinţe în Dumnezeu, materializată într-o dependenţă totală faţă de divinitate, care nu mai permite decât vizualizarea feţei pozitive a greutăţilor vieţii. Ajunşi la locul destinaţiei, după o lungă călătorie cu trenul în condiţii inumane, Ana Blajinschi nu îşi aminteşte disperarea care în mod normal ar fi trebuit să o cuprindă pe ea şi pe mama ei, ci bucuria de a vedea din nou cerul şi sentimentul că astfel rugăciunile le-au fost ascultate:

Iar pe noi, după o călătorie lungă cu trenul iadului cel blestemat, ne-au abandonat, ne-au lepădat, ne-au aruncat fix în cer. De parcă Dumnezeu a auzit rugăciunile noastre repetate şi, după o lună de chinuri, ne-a îndreptat aici, în raiul acesta ceresc fără margini. [Corobca, 2018: 7]

Indiferent de nenorocirile care apasă fiinţa, de foame, moarte, apăsare, frig, Ana Blajinschi îşi întoarce privirile către Dumnezeu. Răul trecut prin filtrul credinţei îşi pierde puterea în faţa rugăciunilor nenumărate care se nasc în circumstanţe dure:

Rugăciunea foamei: Doamne, fă să dispară cuvântul acesta din cugetul nostru, iar odată cu el, să dispară şi lihnirea ce aduce corpului. Doamne, hrăneşte-ne spiritele, duhul nostru, aşa încât să ne pătrundă şi în burţile umflate, luminează-ne şi încălzeşte-ne. Revarsă-Te în sufletele noastre, ca să nu ne mai gândim la mâncare. [Corobca, 2018: 103]

Relaţia cu semenii, atât pentru Ana Blajinschi cât şi pentru Aniţa Nandriş-Cudla, se construieşte pe premisele generozităţii, ale bunătăţii şi chiar ale sacrificiului pentru binele celuilalt. Mama Anei suferă de foame şi îi oferă fetei hrana puţină pe care o adună muncind la fermă, o învaţă pe aceasta ce înseamnă generozitatea adevărată împărţind puţinii lor cartofi cu o familie cu mai mulţi copii, o învaţă să ierte şi să nu poarte ranchiună faţă de cei ce le fac rău. Principiile de viaţă ale Anei se observă în pasajele sugestive care evidenţiază prezenţa individualităţii şi a umanităţii ce nu se lasă distruse de ghearele răului:

Om să rămâi şi să-l ajuţi la necaz pe cel de lângă tine. Dă şi Dumnezeu îţi va da, te va răsplăti, ajută, şi Dumnezeu te va ajuta. (...) Omul redus de greutăţi la condiţia de animal, care trebuie să facă drumul înapoi spre om. Şi face drumul acesta demn, cu destoinicie, purtându-l pe Dumnezeu în suflet. [Corobca, 2018: 309]

Spiritul omului, desăvârşit prin credinţă şi rugăciune autentică, se conectează cu cerul pentru a evalua şi a prezenta faptele ca pe evenimente ce trebuie suportate cu demnitate şi văzute ca un destin trasat de Dumnezeu pentru maturizarea fiinţei. Lipsa de cultură a Aniţei şi a Anei le fereşte pe acestea de utilizarea cuvintelor mari, dar şi de ascunderea după clişee specifice intelectualilor. Despre limbajul şi atitudinea faţă de viaţă a Aniţei Nandriş-Cudla, Monica Lovinescu afirmă:

O literatură auroralǎ, cu o limbă bogată în toate nuanţele concretului şi care – insistăm asupra acestui lucru, infinit de rar – îşi poate îngădui, datorită naivităţii ei, să exprime sentimente de atâta vreme evitate de literatura cultă: iubirea de părinţi, de copii, de locul pe care Dumnezeu ţi l-a hărăzit pe acest pământ. O limbă neparazitată de cunoaştere, o limbă de dinainte de pomul binelui şi răului. De fapt, paradiziacă. [Lovinescu, 1996: 303]

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Observăm astfel că încercarea de exorcizare a răului prin dezvăluirea lui se manifestă diferit, luând forma structurii interne a celui ce narează faptele. Rememorarea poate fi folosită ca redefinire a propriei identități prin detașarea de trecut sau ca destructurare a sinelui în condițiile în care memoria nu permite uitarea. Trecutul traumatizant se transformă astfel în prezent și apoi în viitor, pentru că povara revoltei, a urii și a răzbunării este purtată la fel de viu ca în prima zi. Lipsa unei perspective către o soluție a ieșirii din criză, nu permite refacerea interioară atât de necesară ființei. Personajele Hertei Müller trăiesc astfel într-un infern fără ieșire, iar rememorarea faptelor trecutului se face fie cu ură și cu o satisfacție bizară a expunerii răului (*Animalul inimii*), fie cu disperarea pierderii permanente a identității (*Leagănul respirației*). Perspectiva intelectualului ce poartă cu sine, *întipărită pe obraji,* imaginea traumei, transmite un mesaj pesimist cititorului care pătrunzând în lumea fizică a iadului sovietic, pătrunde de fapt în structura profundă a individului ce devine purtător al memoriei.

La polul opus al acestei atitudini se află personajul din romanul *Capătul drumului* și naratoarea-personaj din scrierea *20 de ani în Siberia,* Ana Blajinschi și Aniţa Nandriș-Cudla, care construiesc imaginea unei suferințe pe care au depășit-o prin credința în Dumnezeu. Destinul tragic nu este văzut ca o nedreptate, pentru că viața nu stă sub semnul fericirii, ci al mântuirii sufletului. Supraviețuirea nu este un scop în sine, ci un mod prin care personajele se pot întoarce pe plaiurile natale. Lupta conștiinței umane cu mecanismul istoric se realizează în termeni creștini, morali, conturându-se un final încărcat de speranță. Întoarcerea celor două femei în locurile natale devine simbolul biruinței asupra răului. Mesajul transmis pune accent pe reabilitarea omului, o ființă atât de fragilă, care poate trece prin multe „fără să-și dea siama" [Nandriș-Cudla, 2016: 3]

Astfel, literatura capătă prin întoarcerea către un trecut dureros și parțial necunoscut, rolul de a scoate la suprafață ceea ce istoria ascunde. Memoria slujește deconspirării răului, permițând încă o dată omului să se împace cu trecutul său. Într-o lume în care ființa este lipsită în diverse feluri de autonomie și de dreptul la individualitate, conștiința morală se descoperă ca singura formă de libertate – libertatea interioară. Dar își poate omul salva gândurile și convingerile morale în condițiile unor traume greu de suportat? Omul care nu se poate împotrivi istoriei din punct de vedere fizic, se poate împotrivi istoriei din punct de vedere moral?

Romanul *Capătul drumului* și scrierea memorialistică *20 de ani în Siberia* surprind această întoarcere în trecut a ființei ce se încrede în forța binelui dincolo de puterea malefică pe care o exercită răul. Ana Blajinschi și Aniţa Nandriș-Cudla nu lasă infernul în care sunt obligate să trăiască să le altereze relația cu Dumnezeu și nici cu semenii, de aceea întoarcerea lor în trecut prin intermediul mărturisirii capătă o valență pozitivă, (re)construind imaginea omului ce s-a desprins de traumele trăite.

Pe de altă parte, romanele Hertei Müller scot în evidență mutațiile interioare ale ființei umane și mecanismul prin care aceasta este deposedată de conținut moral, emoțional sau spiritual. Personajele salvează memoria prin verbalizare, dar nu reușesc să depășească trauma, manifestând ură și revoltă față de cei ce le-au făcut rău sau abandonându-se în ghearele *lagărului* ce s-a extins în interior. Rememorarea nu eliberează ființa, ci dimpotrivă o închide într-un prezent sceptic. Omul permite astfel răului să-i schimbe structura interioară și este îngenuncheat de acesta prin pierderea propriei identități. Mesajul cărții se schimbă și el, luând valențe negative prin înrădăcinarea personajelor într-un pesimism dur, care ascunde răni ce nu s-au vindecat încă. Nu avem de-a face în romanele Hertei Müller cu un prezent care vorbește despre trecut (așa cum se observă în cazul celorlalte două scrieri memorialistice), ci cu un trecut care invadează prezentul și malformează viziunea asupra viitorului.

BDD-A30185 © 2019 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)

Memoria pune astfel două tipuri de conştiinţe faţă în faţă, definindu-se atât ca act reparator, mijloc de regăsire a sinelui, dar şi ca instrument al răzbunării sau imagine a deznădejdii absolute. *Verbalizarea* se ridică împotriva *tăcerii* şi a uitării, pentru a conserva memoria şi implicit identitatea omului împăcat cu el însuşi şi cu destinul lui sau identitatea omului prins în capcana trecutului şi lipsit de perspectiva unui viitor luminos.

Miza cea mare a scrierilor memorialistice rămâne însă *conservarea* şi apoi *dezvăluirea* experienţelor traumatizante. Dincolo de atitudinea omului faţă de el însuşi sau faţă de cei din jur şi faţă de divinitate, dincolo de binele personal şi de echilibrul fiinţei care se regăsesc în resemnare şi iertare, se ridică puternic *memoria criantă* a omului ce nu poate ierta sau a celui ce nu poate uita pentru că poartă cu sine în permanenţă *lagărul interior*. Perspectiva intelectualului se opune vehement diluării traumei prin filtrarea creştină, acceptând povara urii, a revoltei şi a deznădejdii în numele celor ce au căzut victime sistemului comunist. Memoria se păstrează nealterată în conştiinţa celui care plăteşte preţul scump al conservării ei prin sacrificarea fericirii personale.

BIBLIOGRAFIE

Corobca, 2018: Liliana Corobca, *Capătul drumului,* Iaşi, Editura Polirom.
Lovinescu, 1996: Monica Lovinescu, *Unde scurte. Insula Şerpilor*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Müller, 2016: Herta Müller, *Animalul inimii*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Müller, 2010: Herta Müller, *Leagănul respiraţiei,* Bucureşti, Editura Humanitas.
Spiridon, 2017: Vasile Spiridon, „Herta Müller: domiciliu obligatoriu şi domiciliu flotant”, în „Studii şi cercetări ştiinţifice. Seria: Filologie”, nr. 38.
Nandriș-Cudla, 2016: Aniţa Nandriș-Cudla, *20 de ani în Siberia,* Bucureşti, Editura Humanitas.
Tismăneanu, 2002: Vladimir Tismăneanu, *Ghilotina de scrum*, Iaşi, Editura Polirom.

BDD-A30185 © 2019 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:06:12 UTC)